

УДК 341.31

Скрильник Олена Олександрівна –

*кандидат юридичних наук,
доцент, доцент кафедри державного управління і права
Полтавського національного технічного університету імені Юрія Кондратюка*

Olena O. Skrylnyk –

*candidate of juridical sciences, associate professor,
associate professor of the department of public administration and law, Poltava National Technical
Yuri Kondratyuk University
(24 Pershotravnevyi prospekt, Poltava, 36000, Ukraine)*

Єрмак Олександр Олександрович –

*доктор юридичних наук,
доцент кафедри публічного управління, адміністрування та права
Національного університету «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»*

Oleksandr O. Yermak –

*doctor of juridical sciences,
associate professor of the department of public administration and law,
National University “Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic”
(24, Pershotravnevyi prospekt, Poltava, 36000, Ukraine)*

Відповідальність за злочин агресії на території України за міжнародним правом

У статті розглянуті питання збройного конфлікту: можливість притягнення до відповідальності за такі дії, та ті, що можемо кваліфікувати як агресію. Звертається увага на нові норми ООН які визначають агресію РФ як злочинні дії проти України. Автори акцентують увагу на статусі держави та, зокрема, на її ролі в можливості притягнення окремих осіб до відповідальності, на важливість створення спеціального трибуналу щодо агресії Росії, вказуючи, що на міжнародному рівні такі прецеденти вже були.

Ключові слова: збройний конфлікт, агресія, міжнародний злочин, відповідальність, держава, міжнародне право, трибунал.

В статье рассмотрены вопросы вооруженного конфликта: возможность привлечения к ответственности за такие действия, и те, которые можем квалифицировать как агрессию. Обращается внимание на новые нормы ООН которые определяют агрессию как преступные действия РФ против Украины. Авторы акцентируют внимание на статусе государства и, в частности, его роли в возможности привлечения отдельных лиц к ответственности, на возможность создания специального трибунала, указывая, что на международном уровне такие прецеденты уже были.

Ключевые слова: вооруженный конфликт, агрессия, международное преступление, ответственность, государство, международное право, трибунал.

O.O. Skrylnyk, O.O. Yermak Responsibility for the Crime of Aggression on the Territory of Ukraine under International Law

The article examines the issues of armed conflict: features of responsibility for such actions and those that we can qualify as aggression. Separate norms of international law related to prosecution and the problems of prosecuting certain subjects of international law for such actions are analyzed. Attention is paid to the new UN norms that define aggression as criminal actions of the Russian Federation against Ukraine. The author analyzes the peculiarities of aggression under international law; attention is paid to its main features. The main focus is on the UN Charter and Resolutions on aggression, which define such acts as criminal and regulate the

punishment for such acts. The UN has defined aggression in its documents as the use of armed force by a state against the sovereignty, territorial integrity or political independence of another state, or the use of force in any other way, contrary to the Charter of the United Nations. Attention was drawn to the status of the state and, in particular, to its role in such actions, the possibility of bringing persons to justice, to the prohibition of similar crimes by the laws of states, indicating that at the international level this issue is regulated by international treaties that are of a recommendatory nature. Planning, preparation, initiation and waging of an aggressive war is a criminal act according to the current Criminal Code of Ukraine.

The authors draw attention to the main resolutions adopted by the UN General Assembly that are important in this matter, namely, on March 2, 2022, the UN General Assembly adopted the resolution "Aggression against Ukraine", which condemned the Russian Federation's invasion of Ukraine. And on October 12, the General Assembly The UN supported the resolution on non-recognition of pseudo-referendums in the territories of Ukraine occupied by Russia. The resolution is entitled "Territorial integrity of Ukraine. Protection of the principles of the UN Charter".

In our time, when there is a war on the territory of Ukraine, together with the international community, we must develop a mechanism for prosecution for the crime of aggression, following the example of the Rwandan and Nuremberg tribunals.

Keywords: *armed conflict, aggression, international crime, responsibility, state, international law, tribunal.*

Постановка проблеми. З початком вторгнення в Україну агресора, порушуються усі правила ведення війни та скоюються міжнародні злочини, зокрема воєнні злочини та злочини проти людяності. Керівництво України неодноразово наголошувало на тому, що Росія буде покарана за свої злочинні дії й закликала міжнародне співтовариство до створення міжнародного трибуналу.

Фактичні дії, що здійснює агресор в особі президента, військового керівництва, підпадають під визначення злочинних діянь, і дають можливість для притягнення РФ до відповідальності за міжнародні злочини, і відповідно до існуючих механізмів у міжнародній практиці на підставі норм міжнародного і національного права такі злочинці повинні понести покарання за вчинені дії.

Метою статті є дослідження злочинних дій РФ проти України, що порушують норми міжнародного права в контексті Статуту ООН та Резолюцій ООН про агресію, та формування уявлення у науковій спільноті можливості кваліфікувати такі діяння як злочинні, що надає підстави для створення механізму для притягнення винних осіб до відповідальності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Предметом дослідження поняття «агресія», його правового тлумачення та нормативно-правового забезпечення розслідування як злочину, цікавилися не лише

українські науковці й міжнародні науковці. Серед них: М. Баймуратов, М. Буроменський, К. Важна, М. Гнатовський, Ш. Дарсі, Дж. Охлін, Г. Єфіменко, О. Задорожній, С. Кульчицький, Н. Кубальський, М. Мілановіч, В. Мицик, В. Моріс, Д. Радомська, В. Репецький.

Виклад основного матеріалу. У сучасних умовах існування, враховуючи встановлений міжнародний правопорядок, найбільш негативним явищем є територіальне поширення локальних збройних конфліктів, виникнення їх у різних регіонах, що раніше відрізнялися політичною та економічною стабільністю.

На жаль, спостерігається зростання числа збройних конфліктів, зокрема, і військові дії в Україні не стали виключенням, які характеризуються надмірною жорстокістю і грубим порушенням норм міжнародного права з боку держави-агресора.

Від 2 березня 2022 року Генеральною Асамблеєю ООН була ухвалена резолюція «Агресія проти України», в якій засуджено вторгнення Російської Федерації до України та визначено вимогу до Російської Федерації негайно вивести свої війська з території України. Авторами резолюції виступили члени Ради Безпеки ООН, США та Республіка Албанія, а співавторами – майже 100 країн.

Резолюцію підтримала 141 країна, що є рекордною підтримкою голосів за українську резолюцію з 2014 року. Російська Федерація,

Республіка Білорусь, причетна до вторгнення, Сирійська Арабська Республіка, Держава Еритрея та КНДР голосував проти.

Дана резолюція найрішучішим чином засуджує агресію Російської Федерації проти України, чим порушує Статут ООН, зокрема рішення Російської Федерації від 24 лютого 2022 року про проведення «спеціальної військової операції» на території України, а також зазначає, що військові дії Російської Федерації на суверенній території України мають масштаби, небачені в Європі десятиліттями, і необхідні термінові дії, щоб припинити військові дії в Україні.

Генеральна Асамблея ООН своїм рішенням вимагає, щоб Російська Федерація негайно припинила застосування сили проти України та утримувалася від будь-якої подальшої незаконної загрози або застосування сили проти будь-якої держави-члена, а також вимагає, щоб Російська Федерація негайно, повністю та беззастережно вийшла з усіма своїми військами з території України в межах її міжнародно визнаних кордонів, а також, негайно та беззастережно скасувала рішення про статус окремих районів Донецької та Луганської областей, що за законом належать Україні і є її територією.

Відповідна резолюція є передусім визнанням злочинів Росії й у майбутньому може бути використана міжнародних судах.

Притягнення Керівництва РФ до кримінальної відповідальності за злочин агресії є питанням, що вимагає створення багатостороннього механізму на підставі міжнародних домовленостей.

За злочини, що сьогодні вчиняються в ході здійснення вторгнення на територію України повинні понести відповідальність винні особи.

Генеральна Асамблея Об'єднаних Націй визначила агресію як застосування державою збройної сили проти суверенітету, територіальної цілісності або політичної незалежності іншої держави або застосування сили будь-яким іншим чином, що суперечить Статуту Організації Об'єднаних Націй [1]. У Резолюції про визначення агресії 1974 р. перераховано сім видів дій, які розглядаються як акти агресії:

1) вторгнення або напад збройних сил однієї держави на територію іншої держави або інша військова окупація, незалежно від її тривалості, що є результатом такого вторгнення або окупації, або анексія території іншої держави або її частини із застосуванням сили;

2) бомбардування збройними силами однієї держави території іншої держави або застосування будь-якої зброї на території іншої держави;

3) блокада портів або узбережжя однієї держави збройними силами іншої держави;

4) напад збройних сил однієї держави на землі, моря або збройні сили, морський і повітряний флот іншої держави;

5) використання збройних сил держави, що перебувають на території іншої держави, в порушення умов договору, або присутність збройних сил на такій території, що перевищує строки угоди;

6) дія держави, яка надає свою територію в розпорядження іншої держави, що використовує цю територію для агресивних дій проти третьої держави;

7) відправлення державою або від імені цієї держави збройних банд, груп, незаконних формувань або найманців, які діють як збройні сили проти іншої держави; по значенню їхні дії прирівнюються до дій, перерахованих вище, або до істотної участі в них [2, ст. 3].

Варто наголошувати на такому виді міжнародного злочину як агресія. У Нюрнбергу його було названо найвищим злочином. В тому контексті, що якби війну не розпочав агресор, не було б і воєнних злочинів і злочинів проти людяності. Тож очевидно, акцент має бути саме на злочині агресії.

На сьогодні маємо справу з міжнародним злочином, як дією осіб, які втілюють злочинну політику держави, ніби персоніфікують міжнародні злочини держави. Суб'єктами його вчинення є держава-агресор, її керівництво, вищі посадові особи, інші виконавці злочинних дій.

Кваліфікувати злочин саме таким чином важливо для того, щоб притягти до відповідальності керівництво держави агресора, міністра оборони, представників розвідки тощо. У разі ж кваліфікації дій на території України як воєнних злочинів і злочинів проти людяності, можемо побачити серед підсудних лише

воєнних середньої ланки, а головні винуватці можуть уникнути покарання.

Так, Міжнародний кримінальний суд зараз розслідує воєнні злочини та злочини проти людяності. Цей процес потребує часу.

Основне завдання полягає не лише в тому, щоб довести, що ці злочини були вчинені, а й встановити причинно-наслідковий зв'язок та винних осіб у таких діях, провести проти них розслідування, назвати цих осіб, висунути обвинувачення та притягнути їх до відповідальності.

Необхідно зібрати докази, щоб визначити, хто там був, хто вчинив злочин, і хто відповідальний за те, що дозволив злочину відбутися. Надзвичайно важливо, щоб були притягнуті до відповідальності саме ті особи, які скоїли злочини на рівні керівництва держави-агресорки.

На сьогодні злочин агресії проти України є очевидним. Війна розв'язана в Україні є злочинною, бо виправдати війну можна лише тоді, якщо її метою є захист, а в нашій ситуації, маємо справу з вторгненням на територію нашої держави, кордони якої є визнаними на міжнародному рівні. До того ж Міжнародний суд уже ухвалив обов'язкове рішення, щоб Росія припинила війну і залишила територію України. Зокрема головна суддя Міжнародного суду ООН Джоан Донох'ю оголосила: Російська Федерація повинна, в очікуванні остаточного рішення у справі, припинити військові дії, які розпочалися 24 лютого 2022 року на території України.

Росія повинна також припинити будь-яку військову допомогу так званим ЛНР та ДНР, Суд вважає, що Російська Федерація повинна гарантувати, що будь-які військові чи нерегулярні з'єднання, які можуть управлятися нею чи підтримуватися, а також будь-які організації чи особи, які можуть на пряму нею контролюватися, не вживатимуть подальших заходів у цих операціях. Тож Росія вже не виконує рішення Міжнародного суду.

Питання притягнення до відповідальності не може вирішити Рада Безпеки ООН, так як Росія має право вето на такі рішення і буде перешкоджати його реалізації.

Отже, пропонуємо розглянути питання притягнення Росії та керівництва держави до відповідальності за двома можливими способами, які базуються на прецедентах або

моделях, які вже використовувались раніше. І це саме ці прецеденти зі створення трибуналів ми можемо наразі використати як механізм притягнення до відповідальності керівництва РФ за злочинні дії на території України.

Отже, у площині міжнародного права можливі наступні варіанти:

1. Укласти Угоду між Україною та міжнародною організацією. Це може бути ООН, Європейський Союз, Рада Європи. І це та модель, яка використовувалася в Сьєрра-Леоне та Косово.

2. Укласти Угоду між Україною та іншими державами, які готові приєднатись. Це буде Нюрнберзька модель.

Також представлено варіант, який може включати в себе обидві моделі. Найкраще те, що обидві моделі мають прецеденти, оскільки міжнародна спільнота дуже консервативна, і якщо чогось ніколи не було раніше, дуже малоймовірно, що такий механізм спрацює, або ж на його створення буде потребуватись значна кількість часу. До того ж, важливим моментом є те, що в українському законодавстві міститься положення про злочин агресії. Це надає можливість делегувати міжнародному механізму розслідувати злочин, вчинений у межах українського закону.

Планування, підготовка, розв'язування та ведення агресивної війни є кримінально-карним діянням згідно чинного Кримінального кодексу України (стаття 437) [3]. На відміну від багатьох інших держав, Кримінальний кодекс України не передбачає універсальної юрисдикції щодо цього злочину. Притягнути до відповідальності за цей злочин можна лише якщо таке правопорушення вчинене на території України, тобто його було почато, продовжено, закінчено або припинено на території України (ч. 2 ст. 6 КК України). Але та ж стаття 6 в ч. 4 передбачає, що навіть якщо злочин і скоєно в Україні, є певна категорія іноземців, яких можна тягнути до суду лише через переговори з їхньою державою [3]. Йдеться про кримінальну відповідальність дипломатичних представників іноземних держав та інших громадян, які за законами України і міжнародними договорами не підсудні судам України.

Непідсудність голів іноземних держав, іноземних урядів і міністрів закордонних справ національним судам є наслідком дії пункту 1

статті 2 Статуту ООН, який проголошує принцип суверенної рівності держав [1].

Міжнародний кримінальний суд (МКС), дійсно, має юрисдикцію щодо злочину агресії, але така юрисдикція обмежується двома випадками:

1. якщо цей злочин був вчинений проти держав-учасниці або її громадянами (ані Україна, ані РФ не є учасницями Статуту МКС);

2. якщо Рада Безпеки ООН визнає факт вчинення агресії державою-членом ООН (що також не реально з огляду на право вето, яким користується РФ в Радбезі ООН). Таким чином, злочин агресії проти України випадає з-під юрисдикції МКС.

Власне, з огляду на цю прогалину Україна, починаючи з самого початку війни, виступає з ініціативою створення спеціального міжнародного трибуналу щодо злочинів, вчинених проти України і її громадян.

Основний тягар щодо фіксації злочинів, їх розслідування і притягнення до відповідальності покладається на національні органи досудового розслідування, прокуратуру і суди України.

МКС виконує компліментарну функцію по відношенню до національної системи кримінальної юстиції і його юрисдикція поширюється на найсерйозніші злочини, що

стосуються всієї міжнародної спільноти (геноцид, злочини проти людяності, воєнні злочини, злочин агресії). Це означає, що, наприклад, злочини проти людяності потрапляють під юрисдикцію МКС, якщо вони вчинені в рамках широкомасштабного чи систематичного навмисної нападу на будь-яких цивільних осіб [4, ч. 1 ст. 7], а воєнні злочини – якщо вчинені в рамках плану чи політики або є широкомасштабними [4, ч. 1 ст. 8].

Висновки. Таким чином, юрисдикція Міжнародного кримінального суду має доповнювати національну юрисдикцію щодо переслідування за вище вказані злочини. Однак між цими двома юрисдикціями виникає прогалина – злочин агресії. Саме заповнити цю прогалину і має спеціальний кримінальний трибунал.

Наразі, в Україні створили робочу групу щодо розробки питання створення спеціального міжнародного трибуналу з агресії Росії проти України.

Реалізація моделі міжнародного трибуналу, утвореного на підставі багатостороннього міжнародного договору, вимагає послідовного і виваженого підходу, адже процес створення такого трибуналу впливатиме на його легітимність і міжнародне визнання.

Список використаних джерел:

1. Статут Організації Об'єднаних Націй: Міжнародна угода від 26.06.1945 р. URL: https://unic.un.org/aroundworld/unics/common/documents/publications/uncharter/UN%20Charter_Ukrainian.pdf.
2. Про агресію: Резолюція Генеральної Асамблеї ООН від 14 грудня 1974 року URL: [https://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/2330\(XXII\)&Lang=E](https://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/2330(XXII)&Lang=E).
3. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.
4. Римський Статут Міжнародного Кримінального Суду: Міжнародний документ від 17.07.1998 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#Text.

References:

1. Statut Orhanizatsii Ob'iednanykh Natsii: Mizhnarodna uhoda vid 26.06.1945 r. URL: https://unic.un.org/aroundworld/unics/common/documents/publications/uncharter/UN%20Charter_Ukrainian.pdf.
2. Pro ahresiiu: Rezoliutsiia Heneralnoi Asamblei OON vid 14 hrudnia 1974 roku URL: [https://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/2330\(XXII\)&Lang=E](https://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/2330(XXII)&Lang=E).
3. Kryminalnyi kodeks Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 05.04.2001 r. № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.

4. Rymyskyi Statut Mizhnarodnoho Kryminalnoho Sudu: Mizhnarodnyi dokument vid 17.07.1998 r.
URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#Text.